

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 37-056.262(497.4)"18"

Prejeto: 3. 5. 2013

## Odnos družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju

ALEKSANDRA SERŠE

Vožarski pot 5, SI-1000 Ljubljana  
e-pošta: aleksandra.serse@gmail.com

### IZVLEČEK

*Na podlagi arhivskega gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu Deželne vlade za Kranjsko in v fondu Deželnega zbora in odbora za Kranjsko, smo skušali osvetliti problematiko odnosa družbe do slepih in slabovidnih v drugi polovici 19. stoletja na območju Kranjske. V prvem delu prispevka je kratek oris ustanov za slepe, ki so delovale na Kranjskem. V drugem je podan pregled izobraževalnih zavodov za slepe s poudarkom na zasebnem zavodu za gluhoneme in slepe v Linzu. Predstavljen je pregled izobraževalnega sistema, namenjenega slepim v zavodih in javnih ljudskih šolah. Nekaj besed v sklepu je namenjenih še neuresničenim željam in poskusom ustanovitve zavoda za slepe v Ljubljani.*

*KLJUČNE BESEDE: Kranjska, slepi, izobraževanje, sklad za slepe, ustanova za slepe, zavod za izobraževanje slepih, Karel Flödnig (Flödnik), Holdheimov zasebni zavod za gluhoneme in slepe*

### ABSTRACT

#### SOCIETY'S ATTITUDE TOWARDS THE BLIND AND PARTIALLY SIGHTED IN 19TH CENTURY CARNIOLA

*Using archival records kept by the Archives of the Republic of Slovenia within its fonds "The Carniolan Provincial Government" and "The Carniolan Provincial Diet and Committee", the author attempts to shed light on society's attitudes towards the needs of the blind and the partially sighted in Carniola in the second half of the 19th century. The author first provides a description of the Carniolan institutions for the blind and then turns her attention to the institutions for the education of the blind, particularly to the private institution for the deaf and the blind in Linz. She reviews the educational system for the blind at various institutions and public schools and concludes by mentioning the unrealised wishes and attempts to set up an institute for the blind in Ljubljana.*

*KEY-WORDS: Carniola, the blind, education, funds for the blind, institutions for the blind, institute for the education of the blind, Karel Flödnig (Flödnik), Holdheim's private institute for the deaf and the blind*

## Uvod

Na podlagi gradiva, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije v fondu Deželne vlade za Kranjsko<sup>1</sup> ter fondu Deželnega zbora in odbora za Kranjsko,<sup>2</sup> lahko poskušamo osvetliti problematiko odnosa družbe do slepih in slabovidnih na Kranjskem v 19. stoletju. Pozornost bomo namenili Ilirskemu in Flödnikove-mu skladu za slepe, ki sta revnim slepim otrokom z območja Kranjske podeljevala štipendije za obiskovanje izobraževalnega zavoda za gluhoneme in slepe v Linzu. Na Kranjskem takega zavoda ni bilo, zato so deželne oblasti pošiljale štipendiste v druge zavode. Zavodi so poučevali slepe otroke obeh spolov, jih pripravljali na življenje, usposabljali za delo, in sicer z razvijanjem uma ter npravnega in verskega čuta. Posameznik naj bi kasneje zaživel samostojno življenje. V prispevku bomo skušali odgovoriti na vprašanje, ali je ta izobrazba otrokom dejansko omogočila samostojno življenje.

Raziskovanje sloni predvsem na podatkih iz arhivskega gradiva omenjenih upravnih fondov. Delovala sta na območju dežele Kranjske v času od 1861 do 1918, zato je v članku poudarek predvsem na obdobju delovanja obeh organov. Gradivo o slepih je obsežno in ga v celoti ni mogoče predstaviti na nekaj straneh. Da bi bila slika skrbi za slepe in njihovih življenjskih usod jasnejša, bi bilo treba arhivsko gradivo še natančneje pregledati.

## Ustanove

Prve ustanove, ki so nastale na Kranjskem v 17. stoletju, so bile namenjene mladim, študentom, dijakom, učiteljem, vdovam, bolnim, starim, dekletom, vojakom itd.<sup>3</sup> V drugi polovici 19. stoletja sta na Kranjskem skrbela za slepe dva sklada, in sicer Ilirski ustanovni sklad za slepe in sklad Karla Flödnika. Prvi ustanovi za slepe sta pomagali pridnim revnim otrokom in mladini, da so lahko kljub hudim socialnim in gmotnim razmeram pridobili osnovno izobrazbo, ki so jo takratni zavodi za slepe zagotavljali svojim gojencem, in sicer v branju, pisanju, računanju in pridobivanju ročnih spretnosti. Ročne spretnosti so vključevale izdelovanje pletenih košev in pohištva ter ženska ročna dela. Glasbeno nadarjene posameznike so učili igrati klavir, orgle in citre.

Oba sklada, namenjena slepim, sta 26. julija 1870 prešla v upravljanje deželnega odbora.<sup>4</sup> Deželni odbor je varoval premoženje skladov in gospodaril z njimi, finančno pa ju je vodilo deželno knjigovodstvo. Več podatkov o vsakoletnem finančnem stanju lahko najdemo v Obravnava, tj. objavljenih sejnih zapisnikih deželnega zbora, v prilogah in gradivu deželnega odbora ter pristojnih odsekov, ki so pripravljali gradivo za seje zbora.<sup>5</sup>

Prejemniki štipendij pa teh niso dobivali v denarju, temveč v obliki štipendijskega mesta v zavodu, v katerega so slepi z območja Kranjske hodili. V zavodu so imeli zastoj oskrbo, namestitev, prehrano in druge storitve, ki so zadoščale za preživetje v času šolanja.

*Ilirski ustanovni sklad*<sup>6</sup> – ustanovno pismo (16. 2. 1831/1714) je bilo potrjeno leta 1831. Ustanovljen je bil kot sklad za preskrbovalni zavod za revne slepe, vendar v tistem obdobju ni bilo nikakršne možnosti, da bi na Kranjskem zgradili ali ustanovili primeren zavod za slepe. Gubernij je zato določil (4. 1. 1834), da imajo pravico iz sklada prejemati štipendije revni slepi otroci z območja Kranjske in Koroške.

Pri podeljevanju štipendij so zaradi nejasnosti predlagali delitev finančnih sredstev, tj. na Ilirski sklad za Kranjsko in Ilirski sklad za Koroško. O delitvi sklada so sklepali leta 1850, 1863, 1869 in

<sup>4</sup> *Obravnave*, 10. zvezek, seje deželnega zbora od 20. do 30. avgusta 1870; Priloga 31, Ustanove/9, str. 176. Ustanove so upravljali državni organi na ravni dežele, po letu 1868 pa jih je večina prešla v upravljanje deželnega odbora. Za podeljevanje štipendij je bila pooblaščen deželna vlada. Ministrstvo za uk in bogočastje je leta 1869 pooblastilo deželno predsedstvo za Kranjsko, da sklada dijaških ustanov za Kranjsko izroči deželnemu odboru.

<sup>5</sup> Premoženje ustanov so sestavljali gotovina, vrednostni papirji, premičnine z dohodki od nepremičnin. Gotovina in vrednosti papirji so bili naloženi v ustanovah, ki so bile pooblaščen za denarno poslovanje. Kapital ustanov se je obrestoval po 4- do 5-odstotni obrestni meri. Vrednostni papirji so obsegali državne, deželne in mestne obveznice, obveznice posojil loteriji, rentnega zavarovanja, obveznice zemljiške odveze, obveznice vojnih posojil ter druge obveznice in zadolžnice privatnih posojil.

<sup>6</sup> SI AS 33, Ilirska ustanova za slepe, šk. 52 (konvolut 129), spisi 27707/1833, 6575/1834 in 4955/1879. Že leta 1827 je bilo v Ljubljani ustanovljeno društvo, ki je zbiralo prispevke za ustanovitev zavoda v Ljubljani. Neznani dobrotnik je leta 1833 dal 600 goldinarjev. Zavod ni bil ustanovljen, zato so začeli podeljevati štipendije revnim slepim otrokom; SI AS 33, reg. f. 18/3, 18 Humanitarni zavodi, ubožne zadeve/3 Zavod za slepe (odslej 18/3), t. e. 1873–1920, mapa 1877/1878, spis 8251/1878; SI AS 38, III Ustanove, III/37 Ilirska ustanova za slepe, šk. 295 (1870–1909); *Obravnave*, 11. zvezek, zapisniki sej deželnega zbora od 14. septembra do 14. oktobra 1871, str. 265; *Obravnave*, 19. zvezek, zapisniki sej deželnega zbora od 12. septembra do 16. oktobra 1878. XIV. seja, 16. oktobra 1878 in priloga 81, str. 510.

<sup>1</sup> SI AS 33, šk. 10 (konvolut 27/III), šk. 52 (konvolut 129), šk. 348, šk. 338, reg. f. 18/3 (t. e. 1861–1872, t. e. 1873–1920).

<sup>2</sup> SI AS 38, šk. 289–299.

<sup>3</sup> Ribnikar: Študentske in dijaške ustanove na Kranjskem, str. 9–16.

1877,<sup>7</sup> vendar delitve ni bilo, ker niso mogli natančno določiti, koliko sta posamezni deželi prispevali v sklad. Predstavnikom Kranjske se je zdelo nesmiselno deliti, ker so se štipendije večinoma podeljevale Koroščem. V devetindvajsetih letih so podelili štiri štipendije in porabili 2764 goldinarjev, na Kranjskem pa tri štipendije in porabili le 969 goldinarjev.

S podeljevanjem štipendij Ilirskega sklada na Kranjskem<sup>8</sup> niso imeli sreče. Ko so leta 1878 razpisali štipendijo, se nihče ni prijavil. Razpis so ponovili. Ker ni bilo pravega odziva, so začeli slepim iz Ilirskega sklada podeljevati podpore za nakup orodja in materiala za ročna dela ter nakup pisalnega pribora<sup>9</sup> (Kleinova pisava). Presežke neodddanih štipendij oziroma podpor so se nalagali v hranilnici. Po podatkih iz leta 1916 se je v fondu ilirske ustanove nabralo 8.180 kron.

Natančnega vzroka za to, da na Kranjskem ni bilo prosilcev za ta sklad, iz pregledanega gradiva ni bilo moč razbrati. Vzrok je mogoče iskati v sočasnem podeljevanju Flödnikovih štipendij, ki so bile namenjene le otrokom s Kranjskega. *Flödnikov sklad za slepe*<sup>10</sup> - Ustanovno pismo je bilo potrjeno 3. novembra 1860/16756. Gubernijski svetnik Karel Flödnik je 29. decembra 1854 v testamentu namenil denar za štipendije revnim slepim otrokom od sedmega do petnajstega leta, rojenim na Kranjskem, in sicer ne glede na spol. Prednost so imeli otroci z območja Smlednika. V ustanovni listini je omenjeno, da bodo štipendije podeljene za obisk tujih zavodov z željo, da bi na Kranjskem ustanovili primeren zavod za slepe. Začetni kapital je dovoljeval podelitev

kar dvanajstih štipendij. Prva leta so jih podelili zelo malo, kasneje je bilo število oddanih štipendij višje, a je zelo nihalo. Nikoli pa niso bile oddane vse štipendije z izjemo leta 1895, ko je bilo v Linzu enajst gojencev in eden na Dunaju.

Ob koncu stoletja sta nastali še dve ustanovi, a sta začeli podeljevati štipendije oziroma podpore šele v začetku 20. stoletja, zato njunega delovanja ne bomo natančneje opisali. Omenili ne bomo niti skladov, ki so nastali med prvo vojno ali takoj po njej in so namenjali skrb v vojni oslepelim posameznikom.

Prva ustanova, ki je nastala na koncu stoletja in je podeljevala štipendije slepim in slabovidnim otrokom, je bila *ustanova dvornega svetnika dr. Jožeta Zhishmanna*<sup>11</sup> (23. 10. 1897/91769 je bila potrjena ustanovna listina.) Sklad je skrbel za revne slepe deklice in dečke, stare od 7 do 12 let, ne glede na veroizpoved. Prednost so imeli otroci, rojeni na Kranjskem. Če na Kranjskem ni bilo prosilcev, so za štipendijo lahko zaprosili otroci, rojeni na Koroškem ali Štajerskem. Štipendije so bile namenjene za obisk zavoda za slepe na Dunaju (Blinden-Institut Wien). Prve štipendije so podelili za šolsko leto 1899/1900.

Zanimivo bi bilo omeniti še ustanovo, ki je podeljevala podpore predvsem ostarelim slepim ženskam. To je bila *ustanova Elizabete Zupančič (Suppantenschit-sch) – Lugstein*<sup>12</sup>, ki je nastala proti koncu 19. stoletja za uboge in slepe žene in dekleta. Ustanovna listina je bila potrjena 18. maja 1900/7416.

## Štipendije

Štipendijska mesta Flödnikove ustanove so podeljevali na podlagi razpisa in ob upoštevanju določb ustanovne listine. Razpis je bil javen. Deželna vlada je objavila razglas v časopisih. Razpisni pogoji so vključevali zahteve po določenih potrdilih (krst, ubožstvo, zdravstveno stanje), ki jih je moral prosilec dodati k prošnji. Ko je bil izbran, je moral imeti kandidat ob odhodu v zavod pripravljena najosnovnejša oblačila. Štipendijskih mest je bilo pri Flödnikovi ustanovi dvanajst, a sprva je bilo le malo prijaviteljnih. Sklepamo, da vsi, ki bi jih to zanimalo, niso bili seznanjeni z razpisi. Problem večine revnih staršev je bila nepismenost. To je vidno iz arhivskih dokumentov, in sicer iz podpisov staršev. Ko so otroke predali ob odhodu ali jih prevzeli ob prihodu, so se podpisali s križcem.

Tisti, ki so želeli štipendije, so po razpisu, ki je

<sup>7</sup> *Obnavne*, 20 zvezek, seje deželnega zbora od 8. junija do 13. julija 1880; Priloga 23, str. 392 in *Ustanove*, str. 388.

<sup>8</sup> SI AS 33, 18/3, t. e. 1873–1920, mapa 1877/1878, spis 8251/1878.

<sup>9</sup> SI AS 38, III/36 Ustanova za slepe – Smlednik (odslej III/36), šk. 290. Primeri: spisa 6821 in 7432/1896: Viktor Plazar prosi za nakup knjig slepi hčeri; spis 13242/1898: Ivana Murn prosi za pisalni pribor in se zanj zahvali - spis 2039/1899; spis 13377/1900: 39 letni Jakob Petkovšek prosi za donacijo Ilirskega sklada za obisk glasbene šole v Linzu.

<sup>10</sup> Levec: Rodbina Flödnig, str. 251. Družina se je prvotno imenovala Prenburg. Plemstvo so dobili 29. julija 1599. Leta 1674 v zastavo smledniško graščino. Margareta Prenburg, rojena Kozler, jo je leta 1689 kupila. Prodali so jo leta 1795. Po prodaji se je družina preselila v Ljubljano na Gosposko ulico 12. Franc Flödnik se je poročil 1781 z Jožefo Hohenwart. Njuna sinova sta bila Karel Jožef Flödnik (Flödnigg, Flödnik), in Karel Klemens. Karel Jožef Flödnik je ustanovil sklad za revne slepe otroke, ki je znašal 93.350 goldinarjev. Živel je v Ljubljani, kjer je opravljal službo gubernijskega svetnika, nekaj let je bil pri deželnem namestništvu referent za področje slepih in slabovidnih. Umril je v Ljubljani 23. maja 1857. Karel Klemens se je poročil na Madžarsko. Njegova sinova sta bila zadnja iz rodbine Flödnikov; zadnji Adolf je umrl leta 1894 v Budimpešti.

<sup>11</sup> SI AS 33, 18/3, t. e. 1873–1920, mapa 1899/1900 in SI AS 33, šk. 338, Zavod za vzgojo slepih.

<sup>12</sup> SI AS 33, šk. 348, Zupančič Elizabeta-ustanova za slepe. Leta 1902 je na seznamu 12 prosilk. Leta 1905 že 32 žensk.

bil objavljen v časopisju, oddali prošnje. Pogosto so jih v imenu staršev pisali domači župniki ali občinski uradniki. K prošnjam so priložili zahtevane dokumente. To so bili rojstni/krstni list, ubožno spričevalo – potrditi ga je moral okrajni urad – in zdravniško spričevalo. Po uvedbi obveznega cepljenja proti kozam so prosilci k prošnjam dodali potrdilo o cepljenju. Vsi, ki jim je bila dodeljena štipendija, so morali ob odhodu v zavod imeti s seboj najosnovnejša oblačila: delovno in praznjo obleko, 4 spodnje hlače, 3 pare nogavic, 2 para čevljev, 2 do 4 robce, 2 pokrivali – kapo in klobuk, 2–3 hlač, 2–3 telovnike, 2–3 suknje ali suknjiče. V razpisih so določali le oblačila za dečke, v gradivu goriške gluhonemnice pa je tudi seznam oblačil za dekleta: 4 srajce, 2 spodnji krili, 2 života, 4 pari nogavic, 3 robci, 3 predpasniki, par čevljev in 3 rute.<sup>13</sup>

Deželna vlada je na podlagi oddanih prošenj izbrala kandidate in to naznanila deželni odboru, ki je z okrožnico obvestil vsa županstva. Ta so o izboru obvestila starše. Sporočila staršem so vsebovala natančna navodila, kako in kdaj pripeljati otroka v Ljubljano. Starši ali skrbniki so ob določeni uri pripeljali otroke z vso potrebno obleko in dokumenti v pomožno pisarno deželnega odbora. V pisarni je bil opravljen uradni prevzem otrok z zapisnikom. Prevzel jih je upokojeni uradnik deželnega odbora, ki je bil usposobljen za spremljanje slepih in gluhonemih otrok. Navadno je bil to upokojen uradni služabnik, ki ga je za to odgovorno nalogo določil deželni odbor. Večina štipendistov Flödnikovega sklada je odšla na izobraževanje v Holdheimov zasebni zavod za gluhoneme in slepe v Linzu. Potne stroške, ki so nastali pri prevozu, prenočevanju in prehrani na poti iz Ljubljane v Linz, je pokrila že omenjena ustanova Karla Flödnika.

Holdheimov zasebni izobraževalni zavod za gluhoneme in slepe<sup>14</sup> je vsako leto poročal deželni vladi za Kranjsko o gluhonemih in slepih gojencih, ki so dobivali štipendije, in sicer s finančnega kot tudi izobraževalnega stališča. Po končanem šolanju je deželna vlada dobila poročilo o odpustu gojencev. Vsebovalo je natančno poročilo o učnem uspehu otrok.

Deželna vlada je o prihodu otrok iz Linza obvestila deželni odbor, ta pa je po ustaljeni poti obvestil županstva. Staršem so sporočili datum in uro vrnitve otrok. Obvestila so morala biti natančna, saj so morali starši ali skrbniki po otroke v Ljubljano, da so jih uradno prevzeli. Tako kot so napisali zapisnik pri odhodu v zavod, so ga napisali tudi ob vrnitvi. Spremljevalec je tako kot pri odhodu uradno predal otroke staršem ali kakemu drugemu spremljevalcu, ti pa so podpisali listino o prevzemu.

Ko je deželna vlada je sprejela obvestilo o številu otrok, odpuščenih iz zavoda v Linzu, je lahko razpisala štipendije za novo šolsko leto.

## Zavodi

Kljub željam v Ljubljani v 19. stoletju ni bilo zavoda za izobraževanje slepih. Deželna vlada za Kranjsko ni želela pošiljati otrok v zavode po preostalih avstrijskih deželah, ne da bi prej poizvedela, kakšni so ti zavodi, kakšni so njihovi pogoji za sprejem, kakšne so cene in trajanje učne dobe. Na podlagi poizvedovanja in poslanih poročil direktij zavodov, ki so skrbeli za slepe, je deželna vlada sklenila, da je najprimernejši zavod za izobraževanje kranjskih otrok Holdheimov zasebni zavod, ki je bil sprva namenjen le izobraževanju gluhonemih.

Deželna vlada je poslala povpraševanja na Dunaj, Prago, Linz, Budimpešto. Proti koncu 19. stoletja in na začetku 20. so se v arhivskem gradivu pojavili podatki še o drugih zavodih, kot sta npr. zagrebški<sup>15</sup> in graški.<sup>16</sup> Seveda so posamezniki hodili tudi v te zavode, a večina, sodeč po ohranjenem arhivskem gradivu obeh upravnih organov, je še vedno gravitirala v Linz.

Deželna vlada je pri omenjenih zavodih iskala

<sup>13</sup> SI AS 38, III/38, šk. 296, Zavod za gluhoneme, spisa 5221, 5814/1870.

<sup>14</sup> [austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals\\_in\\_der\\_Steiermark/Odilien-Institut](http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut); [de.wikipedia.org/wiki/Jo hann\\_Wilhelm\\_Klein](http://de.wikipedia.org/wiki/Jo hann_Wilhelm_Klein); Holdheimov zavod v Linzu je bil ustanovljen leta 1834. SI AS 33, šk. 52 (konvolut 129), spis 12833/1850 in šk. 10 (27/III), spisi 9605, 12397/1842 in 9080, 22759/1843, 29039/1844, 16782/1845. Prvi slepi gojenec Ilirskega sklada je bil Jože Teng (Teng), ki je prišel v Holdheimov zavod že leta 1835 in ostal tam vse do svoje smrti 1845. Naslednja gojenka je bila leta 1849 Marija Plattner, zaradi psihičnih težav pa je zavod kmalu zapustila.

<sup>15</sup> SI AS 33, 18/3, t. e. 1873–1920, mapa 1903, zadeva Sopišič. Leta 1902 se je deželni odbor obrnil na zagrebški zavod društva sv. Vida za vprašanjem, s kakšnimi pogoji bi sprejeli Sopišiča. Niso dobili odgovora. Šele na urgenco so odgovorili, da je gojenec že bil pri njih leto dni in da je prostovoljno izstopil in da zdaj v domači vasi izdeluje krtače. V zavod so bili pripravljeni sprejeti vsakega gojenca v uk, in sicer za izdelovanje krtač. Stroški za leto dni pa so znašali 300 kron.

<sup>16</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spisi 11615/1896, 4157/1896 in 11551/1896. Prvi podpiranec Flödnikovega sklada, ki je odšel leta 1895 v Gradec – Odilien-Blindenanstalt, je bil Franc Dobnikar. Omenjenemu so nakazovali štipendijo še leta 1903. Za štipendijo je prosil tudi Jožef Kolenc. Njegova prošnja za izobraževanje v Gradcu je bila zavrnjena, ker je bila Flödnikova ustanova namenjena le otrokom, rojenim na Kranjskem in ne na Štajerskem. Glej: [de.wikipedia.org/wiki/Odilien-Blindeninstitut](http://de.wikipedia.org/wiki/Odilien-Blindeninstitut); [austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals\\_in\\_der\\_Steiermark/Odilien-Institut](http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut). Zavod v Gradcu je bil ustanovljen leta 1881 na pobudo slepega glasbenika Gustava Garznerja, ki se je izobraževal v Holdheimovem zavodu v Linzu.

odgovore o stroških za vzdrževanje gojenca, o tem kaj mora imeti gojenec s seboj ob sprejemu, kdaj je najprimernejši čas za sprejem novega gojenca, kako dolgo traja izobraževanje oziroma kako dolgo traja učna doba.

Vsi trije zavodi so odgovorili, da je treba v zavod prinesiti določeno dokumentacijo in osnovna oblačila. Gojenec pa poleg tega, da je bil slep, ni smel imeti nobenih drugih pomanjkljivosti.

V Pragi<sup>17</sup> so imeli tri zavode, ki so bili namenjeni slepim: vrtec za predšolske otroke, zavod za izobraževanje otrok od 7. do 12. leta starosti in zavod za vseživljenjsko oskrbo slepih, v katerem so bili nastanjeni tisti, ki so imeli več kot 20 let. Vrtec za slepe otroke v Pragi je v arhivskem gradivu omenjen le bežno, in sicer v povezavi z usodo petletnega dečka Maksa Folkerja, ki je leta 1904 oslepel zaradi tuberkuloze vratnih bezgavk (škrofuloze). Deček je bil nezakonski, zanj je skrbela le mati. Oče je odšel za boljšim zaslužkom v Bosno. Ko je bil star pet let, je mati umrla. Stara mati ga ni mogla vzdrževati, zato je zaprosila za Flödnikovo štipendijo. Deželni odbor ji ni ugodil, ker je bil deček star šele pet let. Štipendijo so podeljevali sedemletnikom, saj so v izobraževalne zavode sprejemali šest- ali sedemletnike. Deželni oblastni organi so poizvedovali po primer- nih zavodih, v katere bi lahko napotili dečka.<sup>18</sup> Zanj so zbrali otroški vrtec v Pragi. V njegovem primeru bi naredili izjemo, poslali bi ga v Prago za dve leti (480 kron)<sup>19</sup> in bi ga štipendirali iz Flödnikovega sklada. Usoda pa je znova posegla v dečkovo življenje, zbolel je in namesto v Prago so ga odpeljali v bolnišnico.<sup>20</sup>

Drugi praški zavod je bil izobraževalni in vanj so sprejemali otroke stare od 7 do 12 let. Letna vzdrževalnina za posameznika je znašala 120 goldinarjev. Po končanem šolanju so se gojenci vrnili k svojim domačim, kot je bilo v navadi pri vseh izobraževalnih zavodih. Tretji praški zavod pa je bil oskrbovalni in deloma tudi izobraževalni. Sprejemal je posameznike, stare več kot 20 let. V tem zavodu so skrbeli za oskrbovance vse življenje, tudi med boleznijo. Lahko so se izobraževali na glasbenem in verskem področju ter se izpopolnjevali v obrti. V zavodu pa niso pozabili niti na telesne aktivnosti slepih in slabovidnih.

Deželna vlada za Kranjsko je dobila tudi odgo-

vor **dunajskega zavoda**.<sup>21</sup> V izobraževalni zavod so tako kot v Pragi sprejemali otroke od 7. do 12. leta starosti. V dunajskem zavodu je izobraževanje trajalo osem let. Stroški niso bili stalni in so se iz leta v leto spreminjali, a so bili precej višji kot v Linzu. To lahko sklepamo po ohranjenem arhivskem gradivu o gojencu Gvidu Vencajzu. Bil je sin okrajnega sodnika v Krškem. Oče si je zelo prizadeval, da bi oddal sina v dunajski zavod, zato se je z zavodom dogovarjal za prevzem fanta. Za bodočega gojenca je bil pripravljen prispevati k stroškom. Enoletni stroški za enega gojenca so znašali 300, v Linzu pa 130 goldinarjev. Po sedmih letih je odšel v linški zavod, in sicer po intervenciji očeta, takrat že sodnega svetnika v Ljubljani. Seveda se je vsota štipendije znižala za 150 goldinarjev.<sup>22</sup>

Tudi na Dunaju je bil tako kot v Pragi poleg izobraževalnega zavoda tudi zasebni skrbstveni in zaposlitveni zavod za odrasle.

**Holdheimov zasebni zavod** za gluhoneme in slepe v Linzu je sprejemal otroke starejše od 6 let in ne starejših od 15 let, čeprav lahko po starosti gojencev sklepamo, da so delali tudi izjeme. V zavodu so ostali šest let (izjemoma tudi daljše obdobje). Po končani učni dobi so se vrnili v domači kraj. Stroški za vzdrževanje so prva leta obstoja zavoda znašali le 80 goldinarjev. V času dopisovanja z deželno vlado za Kranjsko so znašali 100 goldinarjev. Stroški so se zviševali, najprej na 130, potem pa so se zvišali na 150 goldinarjev. Najtehtnejši razlog za odločitev deželne vlade za linški zavod je bila prav gotovo najnižja cena, tj. letni stroški za gojenca.

Med vsemi pa je bil za kranjske otroke najmanj primeren zavod v Budimpešti, saj je predstavljal največjo oviro učni jezik v zavodu, torej madžarščina.<sup>23</sup>

### Šolanje slepih otrok v zavodu

Kot smo omenili že v uvodu, so bili zavodi ustanovljeni zato, da bi gojence usposobili za samostojno življenje. Pouk se je navadno začel 1. oktobra in končal 31. avgusta. Šolanje je skoraj na vseh zavodih trajalo šest ali osem let. To je bilo odvisno od števila razredov. Vsak je trajal dve leti. Prvi pripravljali, na-

<sup>17</sup> SI AS 33, 27/III, šk. 10, spis 26920/1845; de.wikipedia.org/wiki/Johann\_Wilhelm\_Klein; Prvi zasebni izobraževalni zavod za slepe v Pragi je bil ustanovljen leta 1808. Leta 1832 je bil ustanovljen še oskrbovalni zavod za slepe.

<sup>18</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 15561/1904. V gradivu dopisov je tudi popis avstrijskih zavodov namenjenih slepim.

<sup>19</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 15561/1904.

<sup>20</sup> SI AS 33, 18/3, t. e. 1873–1920, mapa 1905.

<sup>21</sup> de.wikipedia.org/wiki/Johann\_Wilhelm\_Klein; www.blind.at/erfahrung.htm; Johann Wilhelm Klein (1765–1848) je bil prvi nemški pedagog – pionir na področju izobraževanja slepih. Na Dunaju je dal pobudo za ustanovitev šole za slepe 1804. Leta 1825 so ustanovili še oskrbovalni zavod za odrasle.

<sup>22</sup> SI AS 38, III/36, šk. 289, spisi 4654/1882, 5421/1886, 3120/1889, 4941/1889 in 4610/1889.

<sup>23</sup> SI AS 33, 27/III, šk. 10, spisa 32341/1845 in 4467/1846; www.blind.at/erfahrung.htm. V Budimpešti je bil zavod ustanovljen leta 1835.

slednje leto prvi nadaljevalni in tako tudi v drugem in tretjem razredu – nižja in potem višja stopnja. Pri pouku so upoštevali učni načrt ljudskih šol, a so ga prilagodili potrebam slepih učencev. Poleg osnovnih predmetov, branja, pisanja in računanja, so se gojenci zavodov za slepe učili še orientacije v prostoru, učilnicah, delavnicah, jedilnici . . ., okolici, dvorišču, vrtu. Pedagogi so jih seznanjali s predmeti, orodjem, stroji, materialom. Ko so spoznali delavnico, orodje in materiale, so se začeli učiti tudi ročnih spretnosti. Za slepe gojence sta bili najprimernejši obrti pletarstvo in izdelovanje ščetk, za dekleta pa ženska ročna dela, kot sta vezenje in pletenje.

Po končanih šolskih urah so gojencem dodelili naloge, ki so bile primerne za njihove sposobnosti in spol. Če je bilo mogoče, so upoštevali tudi njihove želje, da bi se privajali na določeno obrt, s katero bi mogoče v prihodnje lahko služili. Po končanem šolanju je večina gojencev ostala v zavodu, da so se izpopolnili v ročnih spretnostih, hkrati pa so jih skušali navajati na življenje zunaj zavoda.

Kaj jim je omogočilo pridobljeno znanje? Samostojno življenje ali morda vsaj minimalen zaslužek, da bi lahko prispevali v že tako revni družinski proračun? Odgovor je negativen.

Vsa pridobljena izobrazba jim je bila morda v osebno zadoščenje. Usoda jim ni bila naklonjena. Tudi upanje staršev, ki so zaprosili za štipendije, da bi otrokom z izobrazbo omogočili samostojno življenje, tj. preživljanje, je po prihodu otrok splahnelo.

Ohranjeni dokumenti pričajo, da so se v svojih pričakovanih starši in otroci močno zmotili. V arhivskem gradivu sicer ni konkretnih izjav ali mnenj staršev ali otrok o konkretni koristi izobraževanja, a iz posameznih prošenj za podpore lahko sklepamo, da je bila večina otrok še naprej odvisna od staršev in sorodnikov. Če jim je bila usoda naklonjena, so živeli pri starših ali na račun miloščine, beračenja in raznih podpor. Redki so se preživljali sami, a še tem so večinoma pomagali domači ali sorodniki. Zakaj je bila usoda otrok s Kranjskega tako žalostna, nam deloma odgovori mnenje, ki ga je leta 1896 izrazil takrat že nekdanji direktor linskega zavoda ob prošnji gojenke Ivane Murn:<sup>24</sup> »Na Kranjskem so razmere za slepe zelo slabe, in sicer tako slabe, da gojenci, ki so končali šolanje z odličnim uspehom, ne najdejo zaposlitve. Okolje je zelo revno, rešitev bi bila v ustanovitvi oskrbovalnega zavoda za slepe.«<sup>25</sup>

Postavlja se vprašanje, koliko je bil slepi posameznik konkurenčen domači obrti, saj je v štirih tednih izdelal le en pleten stol, tj. približno deset stolov na leto. Ali je teh deset stolov omogočalo samostojno življenje? Številne prošnje slepih za nakup orodja in materiala, naslovljene na deželni odbor, so bile zavrnjene. Slepi iz revnih družin brez podpore deželnega odbora niso mogli niti do orodja, s katerim bi lahko izdelovali stole, koše . . . in si izboljšali gmotno stanje. Večina gojencev se je po šestih letih, posamezniki pa po devetih vrnila domov. S pridobljenim znanjem se zaradi slabih razmer niso mogli vzdrževati sami.

Tako po gradivu spremljamo različne usode. Seveda le tistih, ki so zaprosili za pomoč deželni odbor ali deželno vlado. Nekateri so v upanju, da bodo lahko kaj zaslužili, prosili deželni odbor za pomoč pri nakupu orodja, ki so ga potrebovali za izdelavo košev, stolov in krtač. Prosili so tudi za dodatno štipendijo, da bi nadaljevali izobraževanje na glasbenem področju, dekleta pa v ročnih delih. Bili pa so tudi takšni, ki denarja niso potrebovali za izobraževanje ali orodje. Preprosto, bili so v hudi stiski, in da ne bi bili lačni, so prosili za podporo.

Prvi primer nam nakazuje, da tudi učenci, ki so bili nadpovprečno nadarjeni in so končali šolanje z odliko, niso našli primerne zaposlitve, ali bolje zasluzka, s katerim bi se preživljali. Ivana Murn se je leta 1895 vrnila domov. Šolo je končala z odličnim uspehom. Izobraževanje je želela nadaljevati, da bi si sama služila kruh. Deklica je bila nadarjena, dobila je tudi priporočila, a je bila njena prošnja zavrnjena s približno takimi besedami: »Tudi če je še tako nadarjena in pohvaljena in je dosegla najvišje, najboljše uspehe, se ti uspehi ne morejo kosati z najboljšimi . . . in seveda z argumentom, da na Kranjskem ni zavoda, ki bi slepim z oskrbo omogočal dostojno življenje.« Deklica je bila vztrajna. Ker se ji ni izpolnila želja po dodatnem izobraževanju, je zaprosila za pisalni pribor (Kleinova pisava).<sup>26</sup> Dobila ga je in v arhivskem gradivu najdemo njeno zahvalno pismo, napisano z dobljenim pisalnim orodjem – edino med pregledanim gradivom.<sup>27</sup>

Dokaj slab položaj slepih na Kranjskem kaže prošnja Janeza Sitarja,<sup>28</sup> izdelovalca krtač in pletenih izdelkov, v kateri je prosil za podporo. Po končanem šolanju je želel odpreti obrtno delavnico v Linzu. Prošnjo je utemeljil z dejstvom, da si na Kranjskem ne bi mogel ustvariti eksistence, ker je tam preveliki-

<sup>24</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 8517/1896.

<sup>25</sup> de.wikipedia.org/wiki/Johann\_Wilhelm\_Klein. Johann Wilhelm Klein je bil mnenja, da je nujno poleg izobraževalnih ustanoviti tudi oskrbovalne zavode za slepe. Slepim je treba omogočiti dostojno življenje in zato so bili po njegovem

mnenju potrebni zavodi, ki bi zanje skrbeli vse življenje.

<sup>26</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 13242/1898.

<sup>27</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 2039/1899 (glej opombo 21 – Johann Wilhelm Klein, pisava za slepe).

<sup>28</sup> SI AS 33, 18/3, t.e. 1873–1820, 1917, zadeva Janez Sitar.

ka konkurenca domače obrti. Prosil je za podporo v višini 690 kron za orodje, material in za delavnico. Ker je bila vojna, so mu nakazali 190 kron. Po vojni je takoj zaprosil še za preostalih 500 kron.

Štiriindvajsetletna Alberta Kattauer je sedem let obiskovala linški izobraževalni zavod za slepe. Po končanem šolanju se je vrnila k staršem. Oče je vsa leta družino vzdrževal, ker je imel dokaj dobro službo. Leta 1900 je bila prisiljena prositi za podporo, ker ji je oče umrl, mati pa je bila prestara in ji ni mogla pomagati. Sama se kljub šolanju ni mogla preživljati. Vsa leta je dobivala podporo magistrata, in sicer 3 goldinarjev, a ji po smrti očeta to ni zado-stovalo. Njeni prošnji so ugodili, dobila je podporo v višini 40 kron.<sup>29</sup>

Arhivsko gradivo nam odkriva tudi žalostno življenjsko zgodbo Ane Höningmann.<sup>30</sup> Doma je bila v Petrovi vasi pri Črnomlju. Za podporo je zaprosila leta 1912, ko je bila stara 39 let. V Ljubljani se je preživljala le z miloščino, ker v mestu ni smela beračiti, ljudje na podeželju pa še sami niso imeli ničesar. V prošnji je navedla, da je sirota brez sorodnikov, ki bi ji lahko pomagali v stiski. Njena usoda je zanimiva, a ni edina. Leta 1882 ji je umrla mati, naslednje leto je odšel oče v Ameriko. Njena skrbnica je bila revna, zato je zaprosila za Flödnikovo štipendijo. Ana je bila izbrana in poslali so jo v Linz. Deklico so po dveh letih, ko je bila stara 13 let, odpustili. Direktor zavoda je v poročilu deželni vladi napisal, da je zlobna in uporna. Vzgojitelji pa so menili, da pri slepi deklici ne gre za zlobo, ampak neprilagodljivost. V dopisu deželni vladi najdemo to: je neprilagodljiva, slabo se uči, je zelo nagajiva, neubogljiva in neukrotljiva ter moči posteljo. Ko je prišla v Ljubljano, je ponjo prišel Janez Strukelj. Zanimivo, v Ljubljano jo je pripeljala skrbnica Neža Hočevnar. Očitno je bilo dekletce vsem v napoto.

Hoeldheimov zavod je velikokrat zavrnil neprilagodljive, bolne ali slabovidne otroke. V gradivu je nekaj primerov teh zavrnenih otrok, a njihove usode ne moremo spremljati. To bo morda priložnost za prihodnje raziskovanje.

Po vrnitvi v domači kraj so imeli malo več sreče od preostalih gojencev linškega zavoda le glasbeno nadarjeni posamezniki. Slep glasbeniki so igrali na prireditvah, a so potrebovali spremstvo, če so želeli zaslužiti nekaj denarja z igranjem v gostilnah, na porokah in pogrebih. Posamezni primeri nam kažejo, da so slepi glasbeniki s trudom in dodatnim izobraževanjem svoje glasbeno znanje tako izpopolnili, da

so lahko igrali tudi na cerkvene orgle, to pa jim je pomenilo tudi zaslužek in samostojno življenje.

Jože Gostinčar<sup>31</sup> se je šolal devet let ter bil odličen v igranju klavirja in orgel ter v ročnih spretnostih. Po vrnitvi domov si je občasno služil denar z igranjem, a le dokler ga je spremljala mati. Ko je zbolela, je oče, ki je bil star in je moral skrbeti še za svoje nepreskrbljene otroke, zaprosil za dodatno štipendijo za sina, da bi izpopolnil glasbeno znanje. Prošnji je deželna vlada ustregla. Leta 1895 je dobil še štipendijo za pouk v igranju orgel na konservatoriju.

Leta 1900 je dobil štipendijo za nadaljnje izobraževanje v glasbi tudi Jakob Petkovšek, ki se je sicer leta 1878 vrnil iz linškega zavoda. Vodstvo šole v Linzu ga je sprejelo na tečaj igranja orgel. Imel je veliko veselje za igranje. Imel pa je tudi obljubljen tudi službo orglarja. V Linzu je ostal leto dni in se učil igranja na klavir, orgle in harmoniji.<sup>32</sup>

### Šolanje slepih otrok v javni šoli

V arhivskem gradivu deželne vlade za Kranjsko najdemo v konvolutu 27/III nekaj več podatkov o možnostih, da bi se slepi otroci izobraževali v javnih šolah, in sicer tisti, ki niso bili deležni izobraževanja v zavodih ali zasebnega izobraževanja. Področje javnih šol in vključitve gluhtonemih in slepih otrok v takratni izobraževalni proces je država uredila leta 1869. Na Kranjskem pa so se zadeve na tem področju počasi obračale. Velikokrat so bile napredne misli sprejete z zadržki ali celo odklonilno s celim kupom tehtnih argumentov ali pa tudi ne. Državni zakon je omogočal gluhtonemim in slepim otrokom, ki niso obiskovali posebnih zavodov, izobraževanje v ljudskih šolah skupaj s preostalimi otroki. Uredba študijske dvorne komisije je že leta 1842<sup>33</sup> predvidevala vključitev gluhtonemih in slepih v ljudsko šolsko izobraževanje. Na osnovi te uredbe je študijska komisija poslala po deželah poizvedbo, kako je z izobraževanjem gluhtonemih in slepih otrok. Primerjali bomo odgovor ljubljanskega in celovškega konzistorija.<sup>34</sup>

<sup>29</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spisa 13377/1900 in 9969/1900.

<sup>30</sup> SI AS 38, III/36, šk. 289, spisi 6455/1882, 6239/1885 in 2306/1885.

<sup>31</sup> SI AS 33, šk. 52 (konvolut 129), spis 4955/1879; SI AS 38, III/36, šk. 290, spis 9969/1900 in III/36, šk. 289, spis 4707/1882.

<sup>32</sup> SI AS 38, III/36, šk. 290, spisa 13377/1900 in 9969/1900.

<sup>33</sup> SI AS 33, 27/III, šk. 10, spis 32563/1842. Podobne predloge je imel že odlok 26. novembra 1818/3941, po njem naj bi otrok, ki ni imel možnosti za zasebni pouk in ni obiskoval nobenega drugega pouka, obiskoval javno šolo v domačem kraju.

<sup>34</sup> SI AS 33, 27/III, šk. 10, spis 12507/1846. Poročilo ljubljanskega in celovškega konzistorija je dodano povzeto v dopisu študijske komisije ilirskemu guberniju v Ljubljani, 7. maj 1846.

Ljubljanskemu poročilu z dne 3. aprila 1843 je dodan tudi seznam otrok po dekanijah:

Ljubljana	2
Lož	1
Stara Loka	2
Šmartno	1
Idrija	1
Kočevje	2
Metlika	1
Vrhnika	1
Zgornje Gorje	4

Večina otrok je hodila k verouku. Spremljali so jih starši ali kateri od domačih (pristojnih). Pri preostalem izobraževanju teh otrok pa je bilo na Kranjskem dokaj slabo, saj je bila večina krajev brez šol, tako da vsi otroci, ne glede na to, ali so bili gluho-nemi ali slepi, niso bili deležni primerne pouka. V poročilu konzistorija je navedeno, da na Kranjskem gluho-nemi in slepi otroci nimajo nobenega izobraževanja razen verouka.

Celovski konzistorij je 5. maja 1843 poročal, da so bili otroci škofije Krka, mesta Celovca in župnije Podklošter večinoma poslani v linški zavod. V župniji Skočič Dol niso imeli šole, zato so slepi otroci obiskovali le verouk.

V poročilu so tudi omenili, da so na Dunaj poslali učitelja, ki naj bi se v enem ali dveh letih naučil metode poučevanja gluho-nemih in slepih. Po načrtu bi po končanem šolanju prevzel pouk v Celovcu. Prostore so nameravali najeti v normalki. Učenci bi imeli dve do štiri ure pouka na teden, za štiri ure pa bi jih prevzel še katehet.

Problem izobraževanja slepih in slabovidnih otrok v javnih šolah na Kranjskem ni bil nič manjši leta 1889, ko je deželno predsedstvo za Kranjsko posredovalo deželnemu zboru v obravnavo predlog zakona o izobraževanju in pouku za gluho-neme in slepe otroke. Predlog zakona za vojvodino Kranjsko je vseboval 8 členov.

Zakon je predvideval izobraževanje gluho-nemih in slepih otrok na ljudskih šolah, če niso imeli možnosti obiskovati zasebnega pouka ali pa ni bilo primernega zavoda zanje. Če je bilo v občini 12 takih otrok, bi na šoli odprli poseben oddelek. Če je bilo 12 takih otrok in ni bilo možnosti za poseben oddelek zanje, naj bi bil organiziran poseben pouk, in sicer bi imeli vsak teden vsaj po tri ure pouka na domači šoli. Zakon je ponujal tudi možnost, da več občin skupaj ustanovi razred oziroma razrede za te otroke. Učitelji pa bi morali biti usposobljeni za poučevanje gluho-nemih in slepih otrok. Za poučevanje

bi dobivali letne nagrade.<sup>35</sup>

Deželni zbor je 29. oktobra 1889 na sedmi seji obravnaval predlog zakona, a ga je večina poslancev zavrnila. Odborniki so bili mnenja, da bi bile vse težave izobraževanja gluho-nemih in slepih rešene z zavodom. Obravnavo o zakonu so preložili na prihodnje leto s sklepom, da ga ne bodo obravnavali, če bo v Ljubljani v omenjenem času ustanovljen zavod. Nič bolje ni kazalo naslednje leto 1890. Odsek upravnega gospodarskega odbora je preučil zadevo s finančnega stališča in porodila se jim je misel, da Kranjska glede na število gluho-nemih in slepih otrok sploh ne potrebuje zakona o izobraževanju zanje. V potrditev mnenja so podali seznam gluho-nemih in slepih otrok.

Deželni šolski svet<sup>36</sup> je prvi seznam otrok podal že leta 1889.

Kraj	Gluho-nemi	Slepi
Postojna	6	6
Kočevje	11	1
Krško	12	1
Kranj	14	6
Ljubljana mesto	1	0
Ljubljana okolica	20	0
Litija	13	2
Logatec	13	2
Radovljica	3	1
Novo mesto	18	2
Kamnik	9	2
Črnomelj	8	2
<b>SKUPAJ</b>	<b>128</b>	<b>25</b>

Na Kranjskem je bilo 457 gluho-nemih in 357 slepih otrok. Vseh šoloobveznih otrok, ki so bili stari od 6 do 12 let in so morali hoditi v šolo že po zakonu, je bilo skupaj 153, torej na 100.000 prebivalcev le 32 otrok. Med 153 otroki, ki so bili sposobni za šolo, je bilo 128 gluho-nemih in 25 slepih. Polovica slepih otrok je bila brez vsakršne vzgoje. Štirinajst jih je obiskovalo zavode – večina zavod v Linzu. Štipendirala jih je Flödnikova ustanova. Poskrbeti

<sup>35</sup> SI AS 38, III/36, šk. 289, spisa 7736/1889 in 8389/1889. Deželno predsedstvo v Ljubljani 10. oktobra 1889/2024 posreduje deželnemu zboru v obravnavo zakon, ki se tiče izobraževanja in pouka za gluho-neme in slepe otroke. Ministrstvo za uk in bogočastje – Uredba, 22. decembra 1888/678 (Zakon o izobraževanju gluho-nemih in slepih), in *Obravnave*, 30. zvezek, seje deželnega zbora od 10. oktobra do 23. novembra 1889; Priloga 31, VII. seja 29. oktobra 1889, str. 103.

<sup>36</sup> SI AS 38, III/36, šk. 289, spis 2379/1889. Deželni šolski svet je pripravil 23. marca 1889 seznam gluho-nemih in slepih otrok v šolskih okrajih.



je bilo treba za drugo polovico slepih otrok, ki niso bili vključeni v nikakršno izobraževanje. Poslanci kranjskega deželnega zbora se perečega vprašanja niso zavedali. Poleg argumenta o premajhnem številu slepih otrok so menili, da bi bil pouk teh otrok skupaj z ostalimi nemogoč. To mnenje so utemeljili z dejstvom, da bi učitelj, ki bi se ukvarjal z gluho-nemimi ali slepimi, zanemarjal preostale otroke. Če bi se ukvarjal s preostalimi, slepi otroci od pouka ne bi odnesli ničesar. Skupen pouk bi po mnenju večine poslancev imel veliko pomanjkljivosti, predvsem s pedagoškega stališča, saj v takem razredu ne bi bilo možno vzdrževati discipline.

Kljub državnemu zakonu o izobraževanju gluho-nemih in slepih so na Kranjskem menili, da je za gluho-neme in slepe otroke mnogo bolje, da se ne udeležujejo pouka na javnih ljudskih šolah.<sup>37</sup> Problematiko zakona o izobraževanju in pouku za gluho-neme in slepe otroke so predstavili na eno izmed naslednjih sej. Poslanci zbora so želeli ustanoviti zavod za gluho-neme in slepe v Ljubljani in se tako izogniti sprejetju omenjenega zakona. Zavod bi sprejel vse gluho-neme in slepe šoloobvezne otroke in s tem bi se izognili potrebi po izobraževanju teh otrok v javnih ljudskih šolah.

Tudi sicer smo bili na Kranjskem glede osnovnega šolstva, da o drugih izobraževalnih zavodih ne govorimo, precej na slabšem kot marsikatera avstrijska dežela. V večini dežel je veljal 21. člen zakona, ki je določal, da mora otrok obiskovati šolo od 6. do 14. leta. Na Kranjskem pa je učna doba v nasprotju z drugimi avstrijskimi deželami trajala le do 12. leta.

Obisk šole na Kranjskem je bil slab. Šole je obiskovalo le 85 % šoloobveznih in za šolo sposobnih otrok. Šole ni obiskovalo 15 % otrok. Državni in deželni šolski zakon sta omogočala, da so šoloobvezni otroci ostajali doma. Okrajni šolski sveti so opravičevali izostanke otrok zaradi telesne nerazvitosti, majhnosti, šepavosti, oddaljenosti šole (več kot 4 km) itd. Zato se ne moremo niti čuditi, da so bili poslanci nenaklonjeni osnutku zakona o izobraževanju gluho-nemih in slepih v javnih šolah. Kranjsko so dejansko pri vseh odločitvah in ne samo pri šolstvu obremenjevali slab socialni položaj večine prebivalstva in tudi gospodarske razmere, saj niso omogočale velikopoteznih odločitev. Žal ima pri večini odločitev zelo pomembno vlogo denar. Zaradi nerazvitosti pokrajine ni bilo bogatih posameznikov, ki bi lahko vložili dovolj denarja v izobraževalni proces. Zavode so ustanavljali le tam, kjer sta bila zanimanje in denar.

### Zavod v Ljubljani<sup>38</sup>

V prejšnjem poglavju o izobraževanju gluho-nemih in slepih otrok v javnih šolah smo omenili neodločnost poslancev pri sprejemanju predloga zakona. Menili so, da bo ustanovitev ljubljanskega izobraževalnega zavoda razrešila vse težave šoloobveznih gluho-nemih in slepih otrok. Ustanovitev zavoda je bila dolgotrajen in zahteven projekt s strokovnega, gradbenega in predvsem finančnega stališča in mu dežela ni bila kos, tako da je leta 1900 ustanovila le zavod za gluho-neme. Zavod za slepo mladino pa smo dobili šele leta 1919, po prvi svetovni vojni.

Več kot dvajset let so v deželnem zboru razpravljali o ustanovitvi zavoda za gluho-neme in slepe. Ves postopek in tudi konkretni nasveti odbora za razrešitev problema so vidni iz poročil deželnega odbora (1890, 1892, 1893, 1894 in 1895). Dolga leta so potekala pogajanja med deželnim odborom in deželno vlado. Končno je prevladalo stališče deželne vlade. Ta je z nakupom zemljišča za Bežigradom omogočila graditev stavbe, ki je kasneje dajala streho le zavodu za gluho-neme otroke.

Leta 1895 so deželnemu stavbnemu uradu naložili, naj natančno pregleda Cekinov grad<sup>39</sup> in presodi o njegovi primernosti. Stavba se strokovnjakom ni zdela primerna za zavod, zato so se odločili zgraditi popolnoma novo stavbo, in sicer po načrtih deželnega inženirja Vladimira Hraskega. Hraske se je že leto prej dogovarjal o izvedbi projekta s hrvaškim arhitektom Krunom Waidmannom.<sup>40</sup> Deželna vlada se je odločila za nakup zemljišča za Bežigradom.<sup>41</sup> Pri prodaji zemljišča za Bežigradom je deželni odbor poudaril željo deželne uprave, da bi bil zavod ustanovljen kot zavod za gluho-neme in slepe otroke. Iz vseh dopisov in dogovorov med deželnimi in državnimi organi je vidno, da so deželni organi zagovarjali skupni zavod za gluho-neme in slepe, državni organ pa je dajal prednost zavodu za gluho-neme z možno-

<sup>37</sup> SI AS 38, III/36, šk. 289, spis 8389/1889 in *Obravnave*, 30 zvezek; Priloga 31, seja VII., 29. oktobra 1889, str. 103.

<sup>38</sup> *Obravnave*, 38. zvezek, seje deželnega zbora za obdobje od 28. decembra 1896 do 6. marca 1897; Priloga 46. – Poročilo deželnega odbora o prodaji deželi kranjski pripadajočih zemljišč za Bežigradom deželni vladi za namen ustanovitve zavoda za gluho-neme, str. 400–404; *Obravnave*, 37. zvezek, seje deželnega zbora za obdobje od 28. decembra 1895 do 11. julija 1896; Letno poročilo/Š9 – Ustanove, Zavod za gluho-neme in slepe, str. 270–275; SI AS 38, III/36–38, šk. 294, Zavod za gluho-neme in slepe 1894–1901.

<sup>39</sup> SI AS 38, III/36–38, šk. 294, spis 2113/1895

<sup>40</sup> SI AS 38, III/36–38, šk. 294, spis 7202/1894.

<sup>41</sup> SI AS 38, III/38, šk. 294, spisi 2236/1886, 1240/1897 in 5110/1897. Že 23. marca 1888 je obstajal načrt. Zemljišče za Bežigradom naj bi zamenjali z doplačilom za zemljišče pri muzeju. Tudi tu se ni vse izteklo, kot je bilo zamišljeno. Deželni odbor je bil pooblaščen, da proda deželno zemljišče deželni vladi za 10.000 goldinarjev.

stjo kasnejše priključitve zavoda za slepe.<sup>42</sup> Ustanovitev zavoda za gluhoneme je bila po mnenju deželne vlade nujnejša, kajti gluhonemih otrok v Linzu niso več sprejemali. Izpostavljeni so bili predvsem gluhonemi dečki, saj je v Šmihelu pri Novem mestu že deloval dekliški zavod, ki so ga vodile šolske sestre de Notre Dame. V Ljubljani je bil odprt zavod za gluhoneme dečke 28. oktobra 1900.<sup>43</sup>

Ustanovitev zavoda za gluhoneme in slepe ni pomenila le iskanja primerne stavbe ali zemljišča, ampak tudi zbiranje podatkov o učnih načrtih in literaturi o izobraževanju gluhonemih in slepih. Na podlagi strokovnih ekskurzij po tujih zavodih v Avstriji in Nemčiji so strokovnjaki nabrali obilo izkušenj in podatkov o tujih zavodih, njihovih predmetnikih, pouku, o izobraževanju učiteljev. V sodelovanju s tujimi strokovnjaki so pripravili elaborate o stavbah, učilnicah, opremi, delavnicah in o orodju – o vsem, kar je bilo potrebno za izvedbo kvalitetnega pouka. Pri pripravi je s slovenskimi strokovnjaki sodeloval in jim svetoval ravnatelj graškega zavoda. Na podlagi vseh zbranih podatkov in posvetov, ki so potekali med državnimi, deželnimi in občinskimi organi, je o pripravah in zbranim gradivu deželni odbor poročal tudi deželnemu zboru.<sup>44</sup>

## Sklep

Področje in obdobje, ki ju prispevek obravnava, je neraziskano, zato je le kamenček v mozaiku zgodovine slepih in slabovidnih in le kratek in dokaj skop pregled prvih začetkov organizirane skrbi za slepe na Kranjskem v drugi polovici 19. stoletja. Tema je zanimiva in bi zahtevala natančnejši pristop, saj o slepih in skrbi zanje v preostalih slovenskih deželah v sklopu Avstrije, tj. Štajerski, Primorski in Prekmurju, v 19. stoletju vemo morda le toliko, kolikor so te dele v svoje raziskave vključili avstrijski in madžarski raziskovalci. Za natančnejši vpogled v življenje slepih v 19. stoletju na območju današnje Slovenije bi bilo nujno pogledati v arhive upravnih organov, ki jih hranijo v arhivih zunaj meja Slovenije. Zanimi-

vo bi bilo ugotoviti, ali so štajerski slovenski otroci dobivali štipendije za graški zavod in ali so v Gradcu že v 19. stoletju pri pouku slovenskih otrok uporabljali slovenski jezik. Prekmurje je bilo vse do prve vojne zapostavljeno. Tam je bil še v 20. stoletju zelo pogost trahom, tako da je zbolelo veliko število prebivalstva. Kako je bilo v 19. stoletju s slovenskimi šoloobveznimi slepimi otroki v tem delu Slovenije, ki je bila pod madžarskim upravnim aparatom? Za natančnejši vpogled v življenje slepih bi bilo treba pregledati ubožne zadeve pri upravnih organih na vseh ravneh, tj. tudi v regionalnih arhivih.

Seveda problematika kranjskih otrok in odraslih v tem prispevku prav gotovo še zdaleč ni obdelana. To je le vaba, ki naj bi privabila v arhive posameznike, ki bi jih tema zanimala. Že na začetku članka smo postavili vprašanje, ali je linški zavod, v katerega so hodili na izobraževanje slepi otroci s Kranjskega, omogočil samostojno življenje gojencem po vrnitvi v domače okolje. Odgovor je negativen. Izobrazba otrokom ni omogočila samostojnega življenja. Ta zelo specifični odgovor smo dobili v arhivskem gradivu najvišjih deželnih organov. Morda bi nam nadaljnja raziskava dala še tehtnejši argument za našo trditev. Zanimiva bi bila primerjava s štajerskimi in prekmurskimi gojenci. Pustimo se presenetiti nadaljnjim raziskavam.

## Viri in literatura

### Viri

#### Arhiv Republike Slovenije (ARS)

- SI AS 33, Deželna vlada za Kranjsko 1861–1918, šk. 10, 52, 338, 348, reg. f. 18/3 (t. e. 1861–1872 in t. e. 1873–1920).
- SI AS 38, Deželni zbor in odbor za Kranjsko 1861–1918, šk. 289–299.

### Internet

[austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals\\_in\\_der\\_Steiermark/Odilien-Institut](http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/Damals_in_der_Steiermark/Odilien-Institut)  
[de.wikipedia.org/wiki/Johann\\_Wilhelm\\_Klein](http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Wilhelm_Klein)  
[www.blind.at/erfahrung.htm](http://www.blind.at/erfahrung.htm)

### Literatura

Levec, Vladimir: Rodbina Flödnig. V: *Izvestja muzejskega društva IV* (1894), str. 251.

*Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani*. Ljubljana: kranjski deželni odbor 1861–1814, sejni zapisniki deželnega zbora za leta 1870, 1871, 1878, 1880, 1889 in 1896.

<sup>42</sup> Zaradi nujnosti rešitve problema je deželni odbor 17. julija 1896 poslal pisno prošnjo, ali bi deželna vlada hotela ustanoviti zavod v okviru deželnozborskih sklepov. Še isto leto avgusta je vlada odgovorila, da namerava ustanoviti izobraževalni zavod za gluhoneme otroke, zavoda za slepe pa ne, in sicer zaradi pomanjkanja finančnih sredstev.

<sup>43</sup> SI AS 38, III/36–38, šk. 294, spis 7782/1901. V Šmihelu pri Novem mestu je bilo 24 deklic. Ljubljanski zavod je sprejel 25 gluhonemih dečkov. V spisu 6199/1901 sta organizacijski statut in začasni hišni red zavoda samo za gluhoneme.

<sup>44</sup> SI AS 38, III/36–38, šk. 294 in III/38, šk. 294, spisi 4619/1892, 7534/1892, 4197/1893 in 5082/1893.

Ribnikar, Peter: Študentske in dijaške ustanove na Kranjskem. V: *Arhivi* 22 (1999), št. 1–2, str. 9–16.

---

### Zusammenfassung

---

#### DIE EINSTELLUNG DER GESELLSCHAFT ZU BLINDEN UND SEHBEHINDERTEN IN KRAIN IM 19. JAHRHUNDERT

In dem Beitrag wurde versucht, die Problematik der Einstellung der Gesellschaft zu Blinden und Sehbehinderten in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts im Gebiet von Krain zu verdeutlichen. Der Verfasser konzentrierte sich auf den Flödnik-Fonds für Blinde, der in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts blinden Kindern eine finanzielle Unterstützung zum Besuch der Taubstummen- und Blindenanstalt in Linz gewährte. Die Kinder von 7 bis 12 Jahren wurden in die Bildungsanstalt geschickt, um Lesen, Schreiben, Rechnen und handwerkliche Fertigkeiten wie Flechten von Sesseln und Körben und Bürstenbinden sowie Handarbeiten zu erlernen. Die Bildungsanstalten hatten den Zweck, blinde Kinder, Mädchen und Jungen, zu unterrichten, sie auf das Leben vorzubereiten und für eine Arbeit zu befähigen. Die Heimkinder sollten auf das spätere selbständige

Leben vorbereitet werden. Der Beitrag versucht die Frage zu beantworten, ob diese Bildungsanstalt den Kindern tatsächlich ein selbständiges Leben ermöglichte. Das Schicksal der blinden Heimkinder war nicht rosig. Nach der Rückkehr in die Heimat fanden sie keine Beschäftigung. Sie lebten auf Kosten der Eltern, von Almosen, Bettelei und diversen Unterstützungen. Auf dem heimischen Markt standen die Blinden beim Flechten von Sesseln und Körben und beim Bürstenbinden mit dem bodenständigen Handwerk in starker Konkurrenz. Eine Lösung hätte nur die Gründung einer geeigneten Anstalt gebracht, die die Blinden mit Werkzeug und Material versorgt und ihre Erzeugnisse auch vermarktet hätte. Wenige musikalisch begabte Einzelne trugen mit ihrem Spiel auf Hochzeiten und Begräbnissen zum familiären Haushalt bei, waren aber trotzdem von den Verwandten abhängig, die sie auf den Veranstaltungen begleiteten.

Die langjährigen Versuche, in Ljubljana eine Blindenanstalt zu gründen, trugen bis zum Jahr 1919 keine Früchte. Dafür gibt es viele Gründe, einer davon ist, so wie in den meisten Fällen, die Finanzierung. Doch wenn man die Sitzungen des Landtags verfolgt, kann man nicht umhin, zu dem Schluss zu kommen, dass unter den Abgeordneten nicht genug politischer Wille vorhanden war.



*Aktivnosti za otroke ob mednarodnem dnevu arhivov v Zgodovinskem arhivu Ljubljana,  
7. junij 2013 (foto: Tina Arb, ZAL).*